

FRUMOSUL CA TRIADĂ A FIINȚEI UMANE*

Doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar **Vlad PÂSLARU**
Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu”

THE BEAUTY AS A TRIAD OF THE HUMAN BEING

Summary. The author defines the human being from the perspective of the triad of his biological being, intellectual being and spiritual being and the concept of beauty, as well. It is demonstrated that beauty is congenital to the human being. The origins of beauty are presented in the biological, intellectual and spiritual aspects of the human being. The originality of the speech is provided by the approach of the human being from a new perspective and by new epistemological reference points offered to education and its research.

Keywords: education, being, biological being, intellectual being, spiritual being, beautiful, art receiver.

Rezumat. Autorul definește ființa umană din perspectiva triadei ființei sale biologice, intelectuale, spirituale și a conceptului de frumos. Se demonstrează că frumosul este congenital ființei umane. Sunt prezentate originile frumosului în aspectele biologic, intelectual și spiritual ale ființei umane. Originalitatea discursului constă în abordarea ființei umane dintr-o nouă perspectivă și în oferirea de noi repere epistemologice educație și cercetării acesteia.

Cuvinte-cheie: educație, ființă, ființă biologică, ființă intelectuală, ființă spirituală, frumosul, receptor de artă.

Ființa Om și Omul român. Misiunea de a fi om – căci viața omului este o misiune, nu este deloc ușoară. Dar pe cât de grea și de complicată este această misiune, pe atât de plină de *a fi* este ea.

Celelalte ființe nu au nici misiunea de *a fi*, dar nici problema lui *a fi*. Și dacă *a fi*-ul celorlalte ființe este ghidat de instincte, omul este condamnat la *a fi* ca act de conștiință. Omul n-are potențialitatea naturală pentru a fi ca și celelalte ființe: el nu-și desfășoară *a fi*-ul ca element al unui lanț trofic și ca reacție la celelalte elemente ale acestui lanț, iar potențialitatea culturală îl îndepărtează și mai mult de potențialitatea de a fi element al lanțului trofic – deci de a fi exclusiv ființă a naturii. Ne făcând parte din vreun lanț trofic, omul este determinat congenital să fie Singur, precum Dumnezeu, și fiind Singur, să-și stabilească el însuși condiția de *a fi*, în virtutea potențialității de *a fi cultural* în toate și în sine însuși. Ca ființă a naturii, omul nu este decât o parte a acesteia, deci nu o poate reprezenta decât parțial. Dar având în vedere complexitatea ființei sale naturale, chestiunea raportului *om – natură* continuă a fi una dintre marile probleme ale cunoașterii și definirii ființei umane.

Fiind însă ființă a naturii în ascensiune către o ființă a culturii, omul își poartă povara și frumusețea dumnezeirii – a locuirii spațiului existențial, precum afirmă grecul Heraclit [1], germanul Heidegger [2], dar și balada noastră populară care adevărește existența neamului românesc, *Miorița*. E cântecul care sus-

* Articolul este elaborat în baza discursului ținut de autor la 24.01.2018, cu ocazia conferirii titlului onorific de Doctor Honoris Causa al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți.

pină, declară și strigă de pe plaiurile carpatine că românul nu există oarecum, ci doar în armonie cu Sine însuși, cu Cosmosul și cu Universul. Adică în condiția Frumosului.

Balada *Miorița* este operă populară de artă a cuvântului, iar condiția de a fi operă de artă este să crezi Frumosul – a doua existență umană, existența metafizică sau existența suprasensibilă, în termenii lui Kant [3]. Ca artă a cuvântului, *Miorița* este mărturie congenitală a viziunii esențialmente estetice a românilor despre lume, căci ne situează în istoria cunoașterii umane, prin calitatea de a reprezenta matricea națiunii române, direct în existența metafizică. Or, matricea unei națiuni nu poate fi altfel decât deplină și armonică în sistemul său axiologic și în caracterul vizionar, deci orice matrice este prin definiție și un cuib de Frumos.

Creând *Miorița*, românul s-a instalat pentru totdeauna în Estetic. Definindu-se prin *Miorița* în armonie cu cele patru dimensiuni ale lumii – cu lumea Sinelui, a Naturii, a Cosmosului și a Universului, românul s-a autodefinit și ca ființă armonică. Astfel și-a declarat împlinit și saltul din Natură în Cultură, deci și calitatea sa de Ființă Spirituală. Frumosul e capătul misiunii umane și începutul unui nou *a fi*, deci și al unei noi vieți. În balada *Miorița*, baciul moldovean își joacă nunta unui alt fel de *a fi*, a unui *a fi* total eliberat de dependența de barierele naturii și ale materialității, acestea lăsându-se văzute-simțite-intuite doar în manifestările lor generatoare de bine și frumos. Obiectele și fenomenele naturii, dimpreună cu cele ale culturii – adică cele create de om, prin discursul baciului moldovean, nu mai există în condiționarea lor reciprocă,

ci se leagă în hora armoniei sufletului împăcat cu sine, cu natura și cu întreaga lume al baciului deschizând orizontul suprasensibilului: *Iar tu de omor/ Să nu le spui lor,/ Să le spui curat/ Că m-am însurat...* [1, p. 154]. Însurătoarea e trecerea în altă lume, în lumea care ar trebui să te facă deplin și armonios, tu însuși fiind nu doar consumator de cultură, ci deja și creator de valori și generator de noi ființe.

În misiunea sa de a adevăra lumea și pe sine în lume, de a o cunoaște creând-o, omul este congenital legat de Frumos. Dar de ce *Frumosul*? De ce nu ne-ar fi suficient Utilul și Pragmaticul, Eficiența și Plăcerea confortului și comodității produse de civilizație și de progresul tehnico-științific? Pentru că astfel omul nu s-ar deosebi esențial de celelalte ființe, care, deși în mod inconștient, realizează și ele o activitate vitală având caracter util și pragmatic și fiind simțită ca eficientă și plăcută. Or, utilul și pragmaticul, eficiența și plăcerea, nefiind esențiale ființei umane, nici nu o pot defini ca atare.

Cum dar poate fi definită ființa umană pe criteriul deosebirii sale de celelalte ființe?

Răspunsul, credem, se află în caracterul triadic al ființei umane, aceasta fiind alcătuită din ființa biologică, ființa intelectuală și ființa spirituală.

Ființa corpului, sau ființa biologică a omului, eul biologic, este casa materială a celorlalte două ființe. Prin ființa noastră biologică ființăm în existența fizică.

Omul însă nu se poate limita la ființa sa biologică, căci este conceput a fi în afara oricărui lanț trofic. Deci corpul său fizic are altă misiune decât cel al altor ființe, aceea de a fi lăcaș pentru ființa intelectuală și ființa spirituală a omului. Căci noi, oamenii, ființăm nu în biologic, ci *prin* biologic. Educația se extinde și asupra ființei noastre biologice anume pentru a o ajuta să fie în propria armonie cu sinele naturii. Fiind în armonie cu principiile naturii, ființa biologică a omului se poate mai ușor apăra de provocările nearmonice ale socialului și afectivității umane, trimitându-le determinațiile principiilor naturii [3]. Astfel ființa noastră biologică, în mod invizibil, dar explicit sensibil, participă direct la educația ființei umane – la formarea-dezvoltarea și celorlalte ființe ale triadei Om. De aceea sănătatea ființei biologice a omului emană frumusețe fizică, intelectuală și spirituală. Un om sănătos arată ca un om fericit sau ca un om care-și caută deliberat condiția de a fi. Un om sănătos este în deplina manifestare a identității sale. Un om bolnav este un nefericit, căci integritatea sa fizică îi este amenințată, diminuată sau chiar parțial demolată, fapt care-i provoacă frustrări pe plan intelectual și spiritual.

Această acțiune însă nu este exhaustivă raportului celor trei ființe, ci indică doar asupra unor limite

în devenirea ființei umane în condițiile diminuării uneia dintre cele trei ființe alcătuitoare. De regulă, obstrucționarea uneia dintre ființe produce în mod firesc reacția de complinire a celorlalte două ființe, ele însele fiind alertate de obstrucționarea propriului cadru existențial. Astfel, nu doar omul sănătos este ajutat intelectual și spiritual de celelalte două ființe ale sale, dar și omul bolnav, poate că într-o măsură și mai mare, căci celelalte două ființe, intelectuală și spirituală, primesc semnalul de alertă de la ființa biologică despre pericolul înrăutățirii cadrului existențial biologic.

Raportată la ființa biologică, calitatea de frumos apare ca expresie a stării de bine, determinată de existența biologică, ale cărei semne sunt sașietatea, plăcerea, comoditatea, precum și semnele sănătății fizice – tenul feței, aspectul părului, ținuta, mersul, vorbirea, strălucirea ochilor etc.

În același timp, ființa fizică reflectă/exprimă prin mijloace specifice starea intelectual-spirituală a ființei umane: gama de emoții, sentimente și stări afective, volitive și de gândire.

Ființa intelectuală a omului. Misiunea umană fiind formarea-dezvoltarea și desăvârșirea eului, omul este dotat cu capacitatea de a gândi, deci de a fi ființă intelectuală. În vremile vechi, mărturisește gândirea populară și cea antică – greacă, orientală, hindusă și chineză, dar și cea concentrată în creanga de aur a gândirii dacice – omul ființă intelectual mai mult în raport cu sine decât cu Natura, Cosmosul și Universul, își gândea propria ființare și propriul eu, era mai mult introvertit decât extravertit (apropo, pe atunci pedagogia era parte organică a filosofiei), una dintre definițiile omului date de Aristotel fiind exprimată de teza că *omul își gândește gândirea*.

Oamenii de știință au înregistrat o mulțime de fapte de gândire elementară la mai multe animale și păsări, dar la reprezentanții regnului animal nu au putut atesta niciun caz de gândire a propriei gândiri. Gândind gândirea, omul își gândește – își definește, propria ființă, actul gândirii extinzându-se asupra tuturor celor trei ființe ale sale. Or, gândirea propriei gândiri este în esență un fapt fundamental de armonizare a ființei umane în cele trei ipostaze ale sale, dar și în raport cu existența exterioară fizică și socială. Iar armonia este poate al doilea criteriu fundamental al Frumosului – primul fiind plăcerea. Fraza „Femeia a văzut că pomul era bun de mâncat și plăcut de privit, și că pomul era de dorit ca să deschidă cuiva mintea” (Geneza 3:6) este prima adevărire a unității celor trei esențe ale ființei umane: Plăcerea – *bun de mâncat*, Frumosul – *plăcut de privit* și Adevărul sau cunoașterea – *să deschidă cuiva mintea*, conceptul modern de

adevăr recunoscându-i drept caracteristică definitorie *devenirea* ca atare, dinamismul, motricitatea, transformabilitatea și, în ultimă instanță, transcendența implicită și capacitatea de a provoca transcendență ființei căutătoare de adevăr.

Deci caracterul triadic îi este dat ființei umane, dar îi este dat doar ca potențialitate, convertirea lui în realitate fiind misiunea educației.

Ființa spirituală a omului. Domeniul creat de activitatea artistică a omului a fost numit de Kant *suprasensibil* [3], adică ceea ce există mai presus de cunoașterea senzorială sau sensibilă. Este domeniul unde operează *spiritul*.

Aceeași frază biblică, și nu numai ea, sugerează că este necesar să discriminăm gândirea rațională, care se produce prin raționamente, idei, concepte etc., de gândirea artistică, care se înfăptuiește prin imagini poetice. Gândind rațional, omul adeverește existența fizică și se adeverește pe sine ca ființă biologică, intelectuală și spirituală. Gândind artistic, omul *transcende* în metafizic, a două sa existență, proprie doar lui, căci *o creează el însuși*, permanent și continuu, prin *gândire, creație și credință*. Iar creând a doua existență, omul se creează și pe sine ca subiect al acesteia. Exemplu: cititorul nu poate deveni cititor decât citind, lectura fiind, conform lui M. Heidegger, activitatea de adevărire atât a operei literare, cât și a cititorului [2]. Prin urmare, citind textul operei literare, cititorul face să existe opera literară și, totodată, se creează și pe sine ca cititor. Iar *a fi un cititor elevat înseamnă a fi un om deplin*. Or, anume abordarea ființei umane ca proces continuu de dumnezeire – de creare a sa și a unei lumi proprii, sau convertirea existenței fizice în existență metafizică, reprezintă cheia de boltă a educației în general, dar mai ales a educației prin literatură și artă.

Prima ființă a omului, cea biologică, armonizează cu celelalte două, creând astfel *lăcașul material al ființei umane*.

Cea de a doua ființă a omului, cea intelectuală, armonizează cu celelalte două, construind puntea, relația între existența fizică și cea metafizică, între ființa biologică și cea spirituală și creând *rațiunea de a fi a omului*.

A treia ființă a omului adună și armonizează într-un tot unic celelalte două ființe ale sale, creând astfel însăși Ființarea Ființei.

Astfel lumea obține unitatea celor trei dimensiuni, deci și valoarea supremă a Frumosului, identificabilă cu rațiunea de a fi a omului: omul are o singură rațiune de a fi, aceea de a se desăvârși, deci de a deveni într-o propria ființă [5] – unica ființă hotărâtă a ființa în economia energiilor lumii. O ființă desăvârșită și unică în desăvârșirea ei este o ființă frumoasă. Această

ființă vine din natură și avansează – prin educație! – în cultură. Dar avansând în cultură, ființa umană nu negă natura, ci o spiritualizează. Creându-se pe sine ca ființă culturală, omul atribuie și naturii obiecte culturale. De exemplu, grădinile, parcurile, rezervațiile etc. Iar cele mai valoroase obiecte culturale atribuite de om naturii sunt atitudinile sale artistice față de ea. Un codru căruia omul i se adresează ca unui om: – *Codrule, codruțule, / Ce mai faci, drăguțule?* (M. Eminescu), nu mai este natură virgină și indiferentă, spațiu fizic, ci spațiu existențial spiritualizat.

Pentru a deveni o ființă spirituală – adică creatoare, omul este îndumnezeit cu instrumentele *a fi-ului* – limba, gândirea și tentația de a fi *pentru* și în desăvârșire, și cu partea din Univers necesară *a fi-ului* – spațio-temporalitatea. Echipat astfel cu cele mai desăvârșite instrumente demiurgice pentru a ființa, omul locuiește spațiul fizic, a locui, conform lui Heraclit și Heidegger, însemnând a spiritualiza, a îndumnezei spațiul existențial. Astfel omul își creează cea de a doua existență – metafizică.

Această condiție îi este congenitală omului, deci nu veți găsi vreun loc cu oameni în care să nu fie prezente și elemente ale frumosului.

Frumosul și educația. Definirea Ființei umane și a originii Frumosului deschid calea spre esența și rațiunea educației. Educația se identifică cu noțiunea de schimbare în general, sau, în termenii lui C. Noica, cu cea de *devenire într-o ființă* [5] – de mișcare continuă a individului către propria esență, către propriul rost de a fi ca entitate umană. Dar, deși activitatea de desăvârșire îi este congenitală, omul este marcat, deseori în mod tragic, afirmă G. Liiceanu [6], de limite ontice. Educația însă îi dă omului nu numai esența ființării sale, dar îl și ajută să ființeze – să depășească limitele ontice care-l însoțesc permanent, ele având rostul de provocări pentru formare-dezvoltare, de ispite în calea pentru desăvârșire.

Fiind sensibil legat de existența fizică, omul este condamnat la efort permanent pentru a o depăși și a construi cea de a doua existență – lăcaș al credinței, gândirii și artei. Construind-o, se creează și pe sine ca ființă culturală – finalitatea generală a educației.

Educația omului prin artă este deci congenitală și definitorie ființei sale, deoarece ființa umană se deschide către sine mai ales prin frumos.

Deși pentru a avansa în frumos și a crea frumosul ființa noastră trebuie să învingă rezistența fizicului, învingerea acestuia nicidecum nu înseamnă distrugerea, desființarea lui. Dimpotrivă, învingerea fizicului înseamnă mai degrabă un act de descifrare a modului său de a fi pentru a-l determina să colaboreze întru frumos.

Se stabilește astfel că educația artistic-estetică își are originea, adică esența, în natura lucrurilor și a ființei umane, a existenței sale, a cunoașterii și a devenirii întru propria identitate.

A menține deci literatura și artele printre disciplinele de categoria a doua, nu neapărat curricular – e suficient s-o faci doar mental – înseamnă a-l menține pe educabil în limitele ființei sale biologice și intelectuale.

A-l ajuta să-și construiască identitatea și prin literatură și artă înseamnă a-l călăuzi spre calea care oferă condiții depline de edificare a propriei identități.

Deși formarea identității nu încetează vreodată, către treapta liceală elevii sunt capabili s-o conștientizeze drept cea mai importantă valoare a personalității lor.

Prin urmare, formarea culturii artistic-estetice a educabililor nu trebuie să se oprească niciodată. Căci a-i învăța pe copii, elevi și studenți să perceapă corect – în conformitate cu legile și principiile artei, receptării și educației artistic-estetice – operele literare și de artă, înseamnă a le comunica cel mai misterios și mai important instrument de cunoaștere care-i poate face fericiți – să trăiască starea de bine.

Și nu este o stare de bine mai profundă și mai deplină decât starea de poezie la lectura literară, starea de cânt la audierea-interpretarea muzicii, starea de contemplare a operelor de artă plastică și starea transfigurării dinamice în spectacolul dramatic și în filmul de artă, căci aceste stări sunt cele mai puternice și mai depline manifestări ale armoniei omului cu sinele și cu lumea din afara sinelui.

Receptorul de literatură și artă – subiect al cunoașterii artistice. Semnificativă valorii educative deosebite, a unei valori supreme literaturii și artelor este faptul angajării în descoperirea și re-crearea adevărului artistic pe însuși destinatarul operelor de literatură și artă. Spre deosebire de știință, care preponderent oferă adevăruri gata dobândite-elaborate, literatura și artele îi solicită receptorului/educabilului participare deplin angajată – plăcută, interesată și utilă – în dobândirea valorilor adevărului artistic, o achiziție care în final se convertește în re-crearea operei de artă ca realitate a conștiinței celui care o receptează.

Or, subiectul cunoscător de opere literare și de artă – receptorul de artă/cititorul, este atras în dubla postură de re-creator al operei literare/de artă și de creator al propriei ființe estetice – a ființei care operează cu desăvârșirea, care produce și cultivă desăvârșirea ființei umane.

Procesul cunoașterii artistic-estetice de către receptorul-educabil se desfășoară în patru tipuri de activitate specifică sau etape: *receptarea* propriu-zisă (de ex., lectura, audierea, contemplarea) a operelor de

literatură și artă, *comprehensiunea*, validată prin înțelegerea apropiată a mesajului operei, *comentarea-interpretarea* sau prelucrarea critică a mesajului operei și a elementelor formei-lingvajului artistic, *creația*, științifică și artistică, ca act de dezvoltare a operei/fenomenelor artistice.

În cadrul primului tip/sistem de activitate artistic-estetică factorul dinamismului estetic – al receptării, este predominant imaginația afectivă. Imaginile artistice sunt re-create imaginativ în conformitate cu propriile experiențe de viață și cele estetice ale receptorului [7], *valoarea in actu*, creată de autor, fiind complementată de *valoarea adăugată* sau valoarea receptorului. Receptorul, prin urmare, este re-creatorul operei de artă, dar și creatorul propriei ființe estetice, deoarece, activându-și imaginația artistică, o dezvoltă cu noi experiențe de viață și estetice.

Comprehensiunea, care în timp însoțește receptarea propriu-zisă, dar o și depășește, convertește imaginile artistice receptate în structuri ale gândirii logice, astfel mesajul operei definitivându-se preponderent ca și creație a autorului, dar marcată embrionar și de experiențele de gândire logică ale receptorului.

Sfera activității raționale a receptorului avansează în domeniul propriei gândiri prin comentarea-interpretarea fenomenelor operei receptate. E o activitate prin excelență hermeneutică, indispensabilă cunoașterii artistic-estetice, prin care un fapt de cunoaștere artistică, opera, este comunicat destinatarului, dar nu neschimbat, ca în cunoașterea științifică, ci convertit într-un sistem propriu de gândire.

În fine, orice abordare a unei opere literare sau din alte arte, chiar și la nivelul unui preșcolar, este prin definiție una creatoare, deoarece receptorul nu se limitează la a prelua imaginile artistice create de autor. Or actul preluării neschimbate nu este posibil în activitatea artistic-estetică, deoarece imaginile poetice (=artistice) nu pot fi comunicate altfel decât prin actul de imaginare, iar imaginarea presupune antrenarea unor experiențe de viață și estetice proprii. Creația, artistică și științifică se produce la toate cele patru etape ale actului receptării. La primele trei însă creația receptorului este legată direct și limitată de sistemul estetic al operei receptate. Treptat, începând cu comprehensiunea, elementele creației proprii cresc numeric și calitativ, ajungând să se constituie, la a patra etapă a cunoașterii artistic-estetice, în valori științifice și artistice proprii, precum articolul de critică literară/artistică, studiul literar/muzical/artistico-plastic etc., eseul literar/estetic, opera artistică proprie. În cazul ultimului tip de lucrare de creație are loc fenomenul influenței literare/artistice, o mulțime de autori creând opere proprii inspirate din opere/creația

altor autori, acțiune care, apropo, este generatoare de valori artistice universale, precum temele, motivele, procedeele artistice etc.

Discriminarea procesului de cunoaștere artistic-estetică a receptorului descoperă valoarea transcendentă a acestui proces, care-l transformă pe om din ființă naturală în ființă culturală, adică în Ființă a Frumosului.

A cerceta literatura și artele înseamnă a căuta originile fericirii pentru toți și pentru fiecare, căci doar literatura și artele oferă adevăruri nu numai general valabile, dar și semnificative individual.

Respectiv, a preda literatura și artele este egal cu a preda fericirea, iar a învăța literatura și arta înseamnă a învăța fericirea.

În concluzie. Ființa umană este una triadică. Unitatea celor trei ființe – fizico-biologică, intelectuală și spirituală, atribuie ființei umane existență și valoare armonică, iar armonia este condiția *sine qua non* a Frumosului. Ființa umană este prin definiție o ființă a Frumosului. Ca ființă a frumosului, ființa umană se manifestă în toate tipurile și formele de activitate, în primul rând, prin activitatea de cunoaștere. Activitatea de cunoaștere artistic-estetică este în totalitate una

de creare-receptare a Frumosului. Iar Frumosul este fenomenul transcenderii totale a ființei umane în existența metafizică – a suprasensibilului ale cărui constituente sunt credința, gândirea și creația.

Aceste idei vin să argumenteze atât caracterul triadic al ființei umane și al cunoașterii sale, cât și valoarea supremă a educației artistic-estetice.

BIBLIOGRAFIE

1. Laertos Diogene. Despre viețile și doctrinele filosofilor. București: Editura Academiei Române, 1963. 860 p.
2. Heidegger M. Originea operei de artă. București: Univers, 1982. 392 p.
3. Kant I. Critica facultății de judecare. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981. 570 p.
4. Alecsandri V. Opere. vol. III. Poeziile populare ale românilor. Chișinău: Hyperion, 1991. 664 p.
5. Noica C. Devenirea întru ființă. Vol. I: Încercarea asupra filozofiei tradiționale. Vol. II: Tratat de ontologie. București, 1985.
6. Liiceanu G. Tragicul. O fenomenologie a limitei și depășirii. București: Humanitas, 1993. 287 p.
7. Jauss H.R. Experiența estetică și hermeneutică literară. București: Univers, 1983. 250 p.

Ada Zevin. *Natura statică cu disc de Bach*, 1973, tehnică mixtă, pânză, 66 × 72 cm